

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ЛЩУК НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 343.91

**НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЩОДО ЖІНОК:
ПРИЧИНИ ТА ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Закладі вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Якимова Світлана Валентинівна,
Навчально-науковий Інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доцент кафедри кримінального права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри кримінального права
та кримінології

кандидат юридичних наук, доцент
Йосипів Алла Олексіївна,
Львівський державний університет внутрішніх
справ,
доцент кафедри кримінального права і кримінології

Захист відбудеться «16» листопада 2020 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 302 XIX навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «15» вересня 2020 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М. М. Коваль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Злочинність є складним соціальним явищем властивим будь-якому суспільству. Власне, з появою суспільства, з'являється і злочинність. Існування норм, що забороняють певну поведінку під загрозою застосування покарання, неминуче призводить до появи тих, хто ці норми порушує. Однією з основних причин злочинності кримінологи визнають «конфлікт інтересів», коли інтереси особи, члена суспільства, не узгоджуються з інтересами суспільства.

Безумовно, будь-який вид злочинності має негативний та навіть руйнівний вплив на суспільство. Проте, одним з небезпечних проявів злочинності є злочини, що посягають на особу. Ведучи мову про злочинність, не можна не згадати ще одне негативне явище – насильство. Воно пронизує усі сфери життєдіяльності суспільства (професійну діяльність, підліткове середовище, політику, сімейно-побутову сферу тощо) та нерозривно увійшло в життя кожного члена суспільства. Динаміка насильницьких злочинів свідчить про негативні тенденції у цьому виді злочинності та про необхідність актуалізації даного питання. Від насильства страждають усі члени суспільства незалежно від віку, статі, професії, віросповідання чи інших ознак. Проте, як відомо, найбільше потерпають у суспільстві від насильства, як правило, жінки.

Проблема насильства щодо жінок стає актуальною у зв'язку з тим, що Україна, інтегруючись до світової спільноти, має визнати людину, її права своєю основною цінністю. Це також означає, що і жінки, і чоловіки, які відрізняються за біологічними ознаками, повинні бути рівноправними у суспільному контексті.

Інтегрування гендерного підходу в державну політику передбачає запобігання дискримінації за ознакою статі в будь-якій сфері суспільного життя, недопущення проявів насильства щодо жінки.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та особи похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Домашнє насильство властиве для багатьох держав, незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах.

У 2017 році Національна поліція України зареєструвала майже 111 тисяч звернень із повідомленнями про вчинені злочини та інші події, пов'язані з домашнім насильством, 1391 із них надійшли від дітей. За результатами цих звернень було складено 80 800 тисяч протоколів про адміністративні правопорушення і відкрито близько 900 кримінальних проваджень.

За даними Національної поліції за 2018 рік, кількість звернень із повідомленнями про домашнє насильство перевищила 115 тисяч, із них 1418 – від дітей. Складено 99 500 тисяч протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення, за 2019 рік до Національної поліції надійшло 142 тисяч повідомлень про домашнє насильство, за фактом такого правопорушення складено 173 тисячі протоколів. За 2019 рік поліцейські в Україні видали понад 16 тисяч термінових заборонних приписів – їх видачу регламентує Закон України «Про протидію домашньому насильству».

За 2019 рік було відкрито 1029 кримінальних проваджень, за якими 783 особи визнані винними у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством. Найбільше злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, було вчинено у 2018 році за такими категоріями: тяжкі та особливі тяжкі злочини – 179 випадків, умисне вчинення легких тілесних ушкоджень – 699, умисне вчинення тяжких тілесних ушкоджень – 88 злочинів. За статистикою, у 2018 та 2019 роках більшість потерпілих від домашнього насильства – жінки, а серед винних – чоловіки.

Фізичного та сексуального насильства в Україні щороку зазнає приблизно 1 мільйон жінок, при цьому звертаються до поліції максимум 10 % із них. Це свідчить про те, що, не зважаючи на дієві заходи законодавчого характеру у сфері боротьби з проявами домашнього насильства, дана проблема залишається не вирішеною у зв'язку із суб'єктивним ставленням до неї, передусім, з боку потерпілих.

За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38 % вбивств жінок у світі – справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70 %. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильства.

На вирішення проблеми насильницьких дій, в тому числі у сфері сімейно-побутових відносин, Україна робить значні кроки. Наприклад, в рамках проєкту Мінсоцполітики створено 46 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, які забезпечують виявлення постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, надання таким постраждалим екстреної та планової допомоги.

Дослідженню різних аспектів насильницької злочинності присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: І. Г. Богатирьов, О. М. Гумін, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. Ф. Зелінський, С. М. Іншаков, А. О. Йосипів, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, В. Г. Лихолоб, П. П. Михайленко, І. А. Петін, Д. В. Рівман, Л. В. Сердюк, Л. В. Франк, В. І. Шакур, Т. І. Шевчук, С. В. Якімова. Проблемою вивчення віктимологічних аспектів насильницької злочинності займалися: Л. В. Чеханюк, В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєв, Б. М. Головкін, Л. М. Горбунова, О. Ю. Юрченко, С. Ю. Лукашевич та інші.

Вищезазначене свідчить про необхідність дослідження проблеми насильства загалом, та щодо жінок, зокрема. Перспектива успіху боротьби з насильницькими злочинами проти особи, передусім, невіддільна від зниження рівня насильницьких побутових злочинів, частоти криміногенних конфліктів у сім'ї, у міжособистісних взаєминах із сусідами, близькими, знайомими тощо. А це, зі свого боку, залежить від правового забезпечення запобігання насильству в сім'ї.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень розділу 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академії наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними

науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» протокол № 51/3 від 29 жовтня 2015 року; уточнено – протокол №7 від 25 лютого 2016 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в проведенні комплексного аналізу насильницьких дій щодо жінок в Україні, детермінацій цих явищ, особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви, виробленні на цій основі пропозицій і рекомендацій щодо зниження рівня насильницьких проявів відносно жінок.

Окреслена мета зумовила постановку і вирішення наступних *завдань*:

- визначити стан наукового дослідження проблеми насильства щодо жінок в юридичній літературі;
- визначити поняття та ознаки насильницьких дій щодо жінок;
- проаналізувати зарубіжний досвід запобігання насильницьким діям щодо жінок;
- надати кримінологічну характеристику особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви насильницьких дій;
- здійснити кримінологічну характеристику насильницьких дій щодо жінок в Україні;
- дослідити причини та умови насильницьких дій щодо жінок;
- проаналізувати загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи профілактики насильницьких дій щодо жінок;
- дослідити віктимологічні заходи профілактики насильницьких дій щодо жінок.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням насильницьких дій щодо жінок.

Предмет дослідження – насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання.

Методи дослідження. Якісному дослідженню історичних аспектів при аналізі та узагальненні досліджень, проведених українськими та зарубіжними науковцями в контексті розгляду проблем насильства щодо жінок *слугував метод аналізу та історико-правовий метод* (підрозділи 1.1, 1.3). *Системно-структурний метод, методи синтезу та аналізу* дали змогу ґрунтовно вивчити поняття насильницьких дій щодо жінок та їх ознаки (підрозділ 1.2). *Конкретно-соціологічні* (узагальнення, опитування, анкетування, вивчення особових справ), *статистичний, порівняльний та документальний методи* використано для з'ясування стану, структури та динаміки насильницьких дій щодо жінок в Україні, кримінологічної характеристики особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви насильницьких дій (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* застосовано під час пошуку шляхів профілактики насильницьких дій щодо жінок в Україні (підрозділи 3.1, 3.2).

Теоретичною базою дослідження є положення наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених з кримінології, філософії, логіки, кримінального права, загальної та юридичної психології, педагогіки та інших наук.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Сімейний кодекс України, відомчі нормативні акти, накази та інші документи Міністерства внутрішніх справ України, а також інших правоохоронних органів, що регулюють взаємини у сфері запобігання злочинності.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали слідчої і судової практики (200 кримінальних проваджень) пов'язані з темою дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, яке присвячене питанню насильницьких дій щодо жінок в Україні, причинам та умовам таких проявів, кримінологічній характеристиці особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви, їх запобігання.

Найбільш суттєві результати, що мають наукову новизну, є важливими для розвитку науки кримінології, для запобігання злочинної поведінки та соціальних аномалій в суспільстві, а також вказують на особистий внесок автора, такі:

вперше:

- сформульовано авторське визначення жінки-жертви насильницьких дій, як особи, якій злочином завдано проти її волі фізичної, моральної, майнової чи психологічної шкоди, що стало наслідком її особливого соціально-рольового статусу в суспільстві;

- запропоновано класифікацію віктимних ситуацій залежно від варіантів поведінки потерпілих, від нейтральної до протиправної: 1) ситуації, що мають характер поштовху, в яких поведінка потерпілих полягає в нападі, образі, заподіянні образи; 2) ситуації, в яких поведінка потерпілих позитивна, однак пов'язана з поворотом на жертву насильницьких дій злочинця (ситуація, коли мати захищає свою дитину); 3) ситуації, в яких поведінка потерпілої створює об'єктивну можливість вчинення злочину, хоча поведінка і не трактується, як поштовх (це здебільшого пасивність потерпілих, що дозволяють продовжувати злочинну діяльність (катування, образи)); 4) замкнуті ситуації, в яких дії потерпілої спрямовані на заподіяння шкоди самій собі (ситуація замаху жертви на самогубство, у зв'язку з неможливістю терпіти знущання); 5) ситуації, в яких поведінка потерпілого нейтральна і не впливає на вибір злочинцем варіанту поведінки, тобто, коли немає приводу зі сторони жертви;

- обгрунтовано необхідність у випадку повторного засудження особи до позбавлення волі без умовного звільнення від його виконання за злочини, пов'язані з домашнім насильством, застосувати щодо винної особи обмежувальні заходи, оскільки така поведінка винного свідчить про небажання стати на шлях виправлення, а також забезпечити належний захист прав жертви насильства у майбутньому.

удосконалено:

- класифікацію жінок-жертв злочинів, які враховують соціально-рольовий статус жінки-жертви, що визначає соціальні можливості освіти, професійної діяльності, доступу до влади, сексуальності, ролі в родині та репродуктивної

поведінки. Така підстава класифікації дає можливість говорити саме про жінок-жертв, які стали такими у зв'язку із становищем у суспільстві та ролями, які вони в ньому виконують;

- поняття насильницьких дій щодо жінок, як умисних протиправних дій, які полягають у заподіянні потерпілій особі проти її волі фізичної, моральної, матеріальної чи психологічної шкоди, які були детерміновані соціально-рольовим статусом потерпілої особи та їхня очікувана поведінка;

- типологізацію осіб, що вчиняють насильницькі дії щодо жінок залежно від антисоціальної спрямованості і характеру, ціннісних орієнтацій особистості: тип із соціально-позитивною спрямованістю; тип із спрямованістю нестійкого характеру; тип із стійкою антигромадською спрямованістю;

- положення про те, що при характеристиці криміногенних детермінант насильницьких дій, що вчиняються щодо жінок слід використати соціально-психологічну концепцію, згідно з якою безпосередніми причинами злочинності є деформація свідомості: суспільної, групової та індивідуальної. Ці негативні зрушення у свідомості, із свого боку, породжуються соціальними суперечностями, які визначаються як умови, що формують причину («причини причин»). Іншу групу умов складають фактори, що сприяють реалізації вже сформованих деформацій у свідомості. Таким чином, соціальні суперечності викликають злочинну поведінку не безпосередньо, а спочатку деформуючи суспільну та індивідуальну свідомість;

- твердження про те, що можливості і перспективність індивідуальної віктимологічної профілактики засновані на визнанні потерпілих від злочинів (реальних і потенційних) носіями певної сукупності особистісних і поведінкових характеристик, сукупність яких зумовлює їх більш високу, хоча, зрозуміло, і ймовірну віктимність.

дістали подальший розвиток:

- положення про те, що у сферу заходів, безпосередньо спрямованих на вирішення профілактичних завдань щодо насильницьких дій, що вчиняються щодо жінок, повинні зараховуватися не тільки особи, які вчиняють правопорушення, але і сама обстановка, в якій формується особистість, сфера індивідуальної профілактики повинна бути розширена, а в коло її суб'єктів поряд з потенційними злочинцями повинні бути поміщені потенційні і реальні жертви злочинів;

- положення про те, що для ефективної профілактики повторних (рецидивних) проявів насильницьких дій щодо жінок, що вчиняються у сфері побуту, політика держави в галузі соціального захисту повинна передбачити можливість забезпечення постійним житлом осіб (які стали жертвами таких протиправних посягань), які цього потребують (продовжують проживати на одній житловій площі з кривдником у зв'язку з відсутністю власного житла);

- необхідність вироблення і впровадження для ефективної профілактики насильницьких дій щодо жінок спеціальних програм для працівників органів Національної поліції України, що включатимуть в себе способи виявлення насильства в сім'ї, розпізнання різних його форм, навички з надання допомоги жертвам домашнього насильства. Такі програми повинні складатися з наступних блоків: поняття та види сімейного насильства, психологічні особливості жертви сімейного насильства, небезпечні наслідки сімейного насильства для сім'ї та

суспільства в цілому, досвід зарубіжних країн в боротьбі з сімейним насильством, партнерство з громадськими організаціями у вирішенні проблеми насильства.

Практичне значення одержаних результатів, полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для розробки теоретичних питань дослідження насильницьких проявів в сімейно-побутовій сфері та її запобігання органами Національної поліції; *правотворчій діяльності* – під час вдосконалення кримінологічних досліджень у сфері запобігання злочинності; *практичній діяльності* – для оптимізації діяльності працівників органів Національної поліції та інших правоохоронних органів з запобігання злочинності; *навчальному процесі* – при підготовці відповідних розділів підручників з кримінології, а також навчальних посібників із спекурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною закінченою науковою працею, де сформульовано положення, узагальнення та висновки, рекомендації і пропозиції, обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень проблем, пов'язаних із насильницькими діями щодо жінок, а також причинами їх вчинення та заходами запобігання, опрацювання та аналізу відповідного законодавства, науково-правових джерел, емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були апробовані на таких наукових заходах: «Актуальні питання розвитку права та законодавства: науковій дискусії» (Львів, 20-21 грудня 2019 р.); «Сучасне державотворення та правотворення» (Одеса, 13-14 грудня 2019 р.); «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (Харків, 31 січня-1 лютого 2020 р.); «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (Дніпро, 31 січня-1 лютого 2020 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в дев'яти публікаціях, зокрема: п'яти статтях (із них чотири – у фахових наукових виданнях України та одна – у періодичному виданні іншої держави) та чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з яких основний текст – 193 сторінки, список використаних джерел (192 найменування) – 18 сторінок, додатки – 4 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його методологічні засади; сформульовано основні наукові положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ I «Загальні засади дослідження проблеми насильства щодо жінок» складається із трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження проблеми насильства щодо жінок в юридичній літературі»** здійснено огляд юридичної літератури,

проаналізовано концепції, теоретичні положення вітчизняних та закордонних науковців, щоб простежити, як розвивались підходи до висвітлення проблем насильства щодо жінок, оцінити сучасний стан дослідження означених проблем та сформулювати власне ставлення до них.

Встановлено, що дане негативне явище в українському суспільстві, понятійний апарат, хоча і був предметом вивчення багатьох науковців, проте надалі не існує єдності поглядів на ці явища. Дослідження кримінологічної літератури свідчить про відсутність однастайності в розумінні таких понять: «жертва», «віктимність», «насильство», «віктимізація».

У підрозділі 1.2 «Поняття та ознаки насильницьких дій щодо жінок» акцентовано увагу на аналізі понять «жертва злочину», «віктимність» та «віктимізація», «насильство». Досліджено, що для позначення однієї і тієї ж особи використовуються такі терміни, як «постраждала особа», «потерпілий», «жертва» та не вироблено єдиної позиції з цього конкретного питання.

Встановлено, що коли йдеться про осіб, яким злочином заподіяно певну шкоду, слід, все ж таки, використовувати термін «жертва», адже у кримінології не має значення, чи визнана така особа потерпілою у встановленому законом порядку.

Встановлено, що під поняттям «жінка-жертва насильницьких дій» слід розуміти особу, якій злочином завдано проти її волі фізичної, моральної, майнової чи психологічної шкоди, що стало наслідком її особливого соціально-рольового статусу в суспільстві.

Розглянувши підходи до визначення понять «насильство», «насильницька злочинність», встановлено, що: до насильницьких дій законодавцем віднесено такі, які призводять до побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричиняють емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (що можна узагальнено назвати психологічним насильством); примушування до акту сексуального характеру без згоди постраждалої особи, а також позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборони працювати, примушування до праці, заборони навчатися – тобто дії, які спричиняють або можуть спричинити шкоду життю та здоров'ю особи (фізичне насильство).

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання насильницьким діям щодо жінок» здійснено аналіз міжнародних документів та закордонного досвіду щодо запобігання насильницьким діям стосовно жінок. Дослідивши зарубіжний досвід боротьби із даним явищем, ми з'ясували, що забезпеченню прав жінок присвячено низку міжнародних стандартів та документів Ради Європи, які прямо чи опосередковано спрямовані на подолання та протидію насильству в сім'ї. Найбільший вплив на вирішення питань протидії насильству в сім'ї та щодо жінок здійснила Стамбульська конвенція, яка була відкрита до підписання 11 травня 2011 р. і набула чинності 1 серпня 2014 р., у зв'язку з якою в українське законодавство були внесені вагомні зміни.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика насильницьких дій щодо жінок в Україні» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Стан, структура та динаміка насильницьких дій щодо жінок в Україні» встановлено, що статистичні дані свідчать про посилення напруженості сімейних взаємин і зростання домашнього насильства. За даними Генеральної прокуратури України щороку органами Національної поліції реєструється близько тисячі правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством у сім'ї.

Злочинні дії, будучи найбільш небезпечним різновидом протиправної поведінки в сім'ї, представлені трьома відносно самостійними групами злочинів: насильницькі злочини проти особи, насильницькі злочини проти громадської безпеки та громадського порядку, кримінальні злочини проти власності.

З виділених груп найбільш поширені дії, що охоплюються першою групою - це насильницькі злочини проти особи.

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика особи-злочинця, що вчиняє насильницькі дії щодо жінок та жінки-жертви насильницьких дій» встановлено, що до вікової категорії 21-25 років належало 5 % злочинців, 26-30 років - 10 %, у віці 31-35 років було виявлено 15 % сімейних агресорів, 40 % злочинців були 36-40 років, 41-45 років - 18 %, 46-50 років - 12 %. Практично кожен другий - з середньою освітою, кожен третій має середньо-спеціальну освіту, кожен п'ятий - неповну середню освіту. Особи з вищою освітою - 20,5 %. 74 % злочинців перебували в зареєстрованому шлюбі зі своїми жертвами, причому для 72 % з них це був перший шлюб. Майже кожен третій з них раніше притягувався до кримінальної відповідальності за вчинення різного виду злочинів, в тому числі близько половини мали дві і більше судимості. 36,6 % осіб досліджуваної категорії попередній злочин вчиняли у сфері сімейно-побутових відносин.

У підрозділі 2.3 «Причини та умови насильницьких дій щодо жінок» доведено, що, оскільки підвищена уразливість особистості зумовлена факторами, які істотно розрізняються, виділяється чотири різновиди віктимності: 1) віктимність, як сукупність соціально-психологічних властивостей особистості, пов'язаних з негативними особливостями соціалізації останньої та незадовільною соціальною адаптацією; 2) віктимність, як виключно «безособова» властивість, зумовлена виконанням деяких соціальних функцій - працівника поліції, сторожа, інкасатора тощо (професійна чи рольова віктимність); 3) віктимність, як біофізіологічна властивість особистості; 4) віктимність, як наслідок патологічного стану особистості, психологічна хвороба або інші гострі соматичні розлади.

Аналіз загальних характеристик потерпілих від насильства дозволяє розділити жертв на дві основні групи осіб: 1) ті потерпілі, для яких характерна віктимогенна деформація особистості. Тип даної групи потерпілих можна визначити як «Активний»; 2) потерпілі, які характеризуються в цілому позитивно, що не володіють віктимними властивостями, але стають жертвою з огляду на разову віктимну поведінку - «синдром битой жінки».

Розділ 3 «Запобігання насильницьким діям щодо жінок в Україні» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальна та спеціально-кримінологічна профілактика насильницьких дій щодо жінок» встановлено, що на сьогодні в Україні, мабуть, основним правовим механізмом, який дозволяє реально

протистояти проблемі сімейного насильства є Кримінальний кодекс України. Від того, наскільки ефективно використовується існуюче кримінальне законодавство, залежить успіх усієї попереджувальної діяльності у сфері сімейного насильства.

Успіх профілактики злочинів у сфері сімейного насильства залежить від повноти їх виявлення і забезпечення невідворотності справедливого покарання до осіб, які вчинили ці злочини. Адже латентність в схожих випадках призводить до скоєння повторних злочинів і формування у винного переконаності в своїй безкарності. Для зниження латентності необхідно забезпечити чітку роботу правоохоронних органів, засновану на їх взаєминах з іншими суб'єктами профілактики, в тому числі з Кризовими центрами для жінок і притулками для жертв насильства в сім'ї. Для виявлення масштабів сімейного насильства необхідно, щоб статистична звітність про насильницькі дії в сім'ї включала в себе показники, що відображають кількість зареєстрованих випадків вчинення насильства в сім'ї за його видами і взяті з цього приводу заходи.

У підрозділі 3.2 «Віктимологічна профілактика насильницьких дій щодо жінок» доводиться, що головним основним засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Тому, передусім, велику увагу слід приділяти віктимологічній пропаганді, яка може бути виражена в засобах масової інформації, пресі, радіо, на телебаченні. Практика свідчить, що окремі злочини стали можливими у зв'язку з правовою неосвіченістю потерпілих. Позитивний ефект досягається роз'яснювальною роботою серед населення, насамперед, тієї його частини, яка характеризується підвищеною віктимністю.

Одна з особливостей віктимологічної профілактики полягає в тому, що вона має свій самостійний об'єкт попереджувального впливу. Таким об'єктом є реальні (в плані попередження вторинної віктимізації) і ще більшою мірою – потенційні жертви насильницьких злочинів. Індивідуальна віктимологічна профілактика займає особливе місце в загальній системі запобіжних заходів і будується головним чином на двох напрямках: 1) виявлення найбільш віктимного контингенту – об'єкта профілактики (в тому числі осіб, які з огляду на особливості поведінки та їх особистісні властивості, можуть виявитися найбільш ймовірними жертвами насильства) і визначення ймовірного прогнозу віктимності окремих громадян або видових груп – на основі типологічних методів; 2) нейтралізація негативного впливу на цих осіб на різних стадіях і в різних формах (навчання, виховання, контроль, забезпечення особистої безпеки), що має кінцевою метою корекцію або усунення віктимності в окремих громадян.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і обґрунтовано практичні рекомендації, запропоновано нове вирішення питань, що стосуються насильницьких дій щодо жінок, основних причин та умов учинення таких дій, аналізу їх стану та динаміки і віктимологічних особливостей, а також розроблено основні напрями і шляхи удосконалення діяльності, спрямованої на запобігання протиправних дій у цій сфері.

Найбільш важливими є такі висновки та пропозиції:

1. Проблема насильницької злочинності загалом та щодо жінок, зокрема, є багатоаспектною, оскільки несе в собі загрозу для багатьох благ людини. Аналіз наукового дослідження проблеми насильницьких діянь щодо жінок в кримінологічній літературі показав, що досліджувана проблема не перестає бути об'єктом дослідження науковців різних галузей знань.

Зростання рівня насильницької злочинності в Україні, спричинене різноманітними факторами: соціально-політичною нестабільністю, економічною кризою, рівнем безробіття, військовими діями, які становлять загрозу життю та здоров'ю громадян.

Незважаючи на різноманітність підходів до вивчення місця жертви злочину в кримінологічній віктимології, варто зазначити, що вони, по-перше, не суперечать один одному, а по-друге, навпаки, доповнюють один одного з різних сторін, характеризуючи цей складний кримінологічний феномен.

2. Певні дискусії наявні з приводу понятійного апарату, а саме, використання різних термінів та вкладання в них різного сенсу. Йдеться про такі поняття як «потерпілий», «жертва» та «постраждала особа».

На нашу думку, коли йдеться про осіб, яким злочином заподіяно певну шкоду, варто, все ж таки, використовувати термін «жертва», адже у кримінології не має значення, чи визнана така особа потерпілою у встановленому законом порядку. «Жертва» - той, над ким знуцаються, проявляють насилля».

Проаналізувавши наукові підходи до визначення поняття «жертва злочину», «віктимність» та «віктимізація», вважаємо, що під поняттям «жінка-жертва насильницьких дій» слід вважати особу, якій злочином завдано проти її волі фізичної, моральної, майнової чи психологічної шкоди, що стало наслідком її особливого соціально-рольового статусу у суспільстві.

З поняттям «злочинність» нерозривно пов'язаний термін «насильство». Вона стало невід'ємним елементом усіх сфер життєдіяльності суспільства. Насильство існує у відкритих або закамуйльованих формах у всіх сферах суспільного життя: політичній, економічній, духовній і сімейно-побутовій. Об'єктом його може стати будь-яка людина, незалежно від її соціального статусу, рівня життя, місця проживання. Поняття насильства розглядається у різних аспектах: в історичному, соціологічному, політологічному, психологічному, юридичному.

Аналіз українського законодавства з питань регулювання проблем насильницької злочинності та її різновидів (домашнє насильство) дозволив дійти висновку, що до насильницьких діянь законодавцем віднесено такі, які призводять до побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричиняють емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (що можна узагальнено назвати психологічним насильством); примушування до акту сексуального характеру без згоди постраждалої особи, а також позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, нерешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборони працювати, примушування до праці, заборони навчатися – тобто дії, які спричиняють або можуть спричинити шкоду життю та здоров'ю особи (фізичне насильство).

Подані в законі дефініції видаються, на наш погляд, дещо розмитими, оскільки незначають конкретної шкоди, яка може бути завдана особі, лише визначають, так би мовити, сферу заподіяння такої шкоди – фізичні, економічні, сексуальні та психологічні взаємини.

На нашу думку, при вчиненні насильницьких дій важко виокремити лише один вид насильства в чистому вигляді. Фізичне насильство над людиною може мати як наслідки заподіяння психічних травм, так само, як наслідками впливу на психіку можуть бути порушення фізіологічних функцій організму і навіть смерть людини.

Проаналізувавши існуючі в науковій літературі та законодавстві визначення означених понять, під поняттям насильницької дії щодо жінок пропонуємо розуміти умисні протиправні дії, які полягають у заподіянні потерпілій особі проти її волі фізичної, моральної, матеріальної чи психологічної шкоди, які були детерміновані соціально-рольовим статусом потерпілої особи та їхня очікувана поведінка.

3. Аналіз зарубіжного досвіду запобігання насильницьким діям щодо жінок довів, що досліджувана проблема є актуальною не лише для українського суспільства. В умовах сьогодення значну роль у профілактиці насильства відіграє застосування апробованих у багатьох країнах відновлювальних технологій. Ця практика є одним з елементів відновлювальної юстиції. Застосування апробованого відновного правосуддя у сім'ї повинно здійснюватися паралельно з роботою інститутів існуючої системи правосуддя, оскільки вирішення проблеми захисту прав жінок-жертв насильства безпосередньо пов'язане зі співпрацею з різними державними структурами. Але воно повинно здійснюватися за умови прийняття та усвідомлення останніми усієї актуальності цієї проблеми та необхідності її комплексного вирішення.

Одним із дієвих способів боротьби з циклічністю та повторюваністю насильницьких дій щодо жінок є застосування щодо винної особи обмежувальних заходів назавжди у випадку повторного засудження особи до позбавлення волі без умовного звільнення від його виконання за злочини, пов'язані з домашнім насильством.

4. Згідно з даними, отриманими нами в ході вивчення кримінальних проваджень, відкритих за фактом вчинення насильницьких злочинів, в яких потерпілими були жінки, то до вікової категорії 21-25 років належало 5 % злочинців, 26-30 років – 10 %, 31-35 років було виявлено 15 % сімейних агресорів, 40 % злочинців були 36-40 років, 41-45 років належало 18 %, 46-50 років – 12 %. Таким чином, найбільша криміногенна активність відзначається у віці від 30 до 50 років.

Залежно від ступеня деформації особистих ціннісних орієнтацій і способу життя можна виділити три типи поведінки сімейних злочинців: 1) авторитарний (владний) стиль управління сім'єю. Наприклад, коли у особи існує уявлення про необхідність виконання чоловіками – чоловічих, а жінками – жіночих ролей. У таких сім'ях вважаються морально допустимими фізичні покарання за провини. Тобто, владність проявляється в реальному фізичному придушенні партнера, яке іноді виливається в садизм; 2) помірно-авторитарний. Такі особи вважають, що дружина повинна підкорятися чоловікові, але лише в головному; 3) викривлено-демократичний. Тут визнається рівноправність подружжя у всіх справах і сферах

життя. Однак вони самі при цьому поведуться вільно, звільняючи себе від домашніх обов'язків, відрізняються статевою розпущістю і відсутністю зобов'язань.

Оскільки визначальним елементом злочинної поведінки є антисоціальна спрямованість і характер ціннісних орієнтацій особистості, можна виділити три основні види осіб, що вчиняють насильницькі дії щодо жінок: 1. Тип із соціально-позитивною спрямованістю. Такий тип є характерним для осіб, що характеризувалися позитивно і вчинили злочин під тиском гострого сімейного конфлікту або несприятливих факторів сімейного мікросередовища. У свій дозлочинний період вони характеризуються соціально-позитивною поведінкою і сумлінним виконанням сімейних обов'язків. Така спрямованість у злочинців зустрічається вкрай рідко; 2. Тип із спрямованістю нестійкого характеру. Тут соціально корисні властивості поєднуються з негативними. Ці особи можуть бути хорошими працівниками і разом з тим п'яницями, скандалістами і тиранами в сім'ї. Спосіб їхнього життя в сім'ї містить елементи криміногенної моделі поведінки. Це морально суперечливі і нестійкі особистості, що і визначає їх подвійну поведінку. Вони вивільняють свої потреби і агресивні нахили в родині, але стримують їх в інших сферах життєдіяльності. 3. Тип зі стійкою антигромадською спрямованістю. Вона властива особам, які ведуть антигромадський спосіб життя, негативно характеризуються за місцем роботи та місцем проживання. Вони систематично пиячать, вчиняють дії, які порушують права особистості, ранише судимі. Особистісна антисуспільна налаштованість таких злочинців визначає схильність даної групи до конфліктів з оточуючими людьми і їх протиправних способів вирішення. Їм властива глибока морально-психологічна деградація особистості, що розвивається на тлі алкоголізму та ведення паразитичного способу життя.

При дослідженні багатьох видів злочинів важливо для успішного попередження майбутніх протиправних проявів не обмежуватись вивченням лише особи злочинця. Між злочинцем та жертвою існує нерозривний зв'язок, який проявляється і у виборі жертви, і у виборі знарядь вчинення злочинів, та у формуванні у винного криміногенної налаштованості.

Оскільки предметом нашого дослідження є саме жінки-жертви насильницьких дій, то пропонуємо до згаданих підстав класифікацій жертв злочинів додати таку підставу як соціально-рольовий статус жінки-жертви. Соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості освіти, професійної діяльності, доступу до влади, сексуальності, ролі в родині та репродуктивної поведінки. Така підстава класифікації дає можливість говорити саме про жінок-жертв, які стали такими у зв'язку із становищем у суспільстві та ролями, які вони в ньому виконують.

Згідно з нашим дослідженням, жінки частіше зіштовхуються з насильством в сім'ї у дорослому віці (35%). У більш ніж 30% потерпілі зіштовхувалися з психологічним насильством (приниження та образи), 24% – з фізичним (різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження), 15% – з економічним (повне або часткове позбавлення коштів, контроль за використанням коштів тощо), близько 1% – з сексуальним насильством.

Основною причиною виникнення ситуацій, пов'язаних з насильницькими діями, здебільшого є стан алкогольного сп'яніння кривдника. Найчастіше кривдником виступає чоловік або співмешканець.

Аналіз вивчених кримінальних проваджень показує, що з потерпілих: 22 % – належали до вікової групи 31-35 років, 24 % – відносились до вікової групи 36-40 років, ще 24 % склали наступну вікову групу потерпілих – до 45 років.

Залежно від виду поведінки потерпілих їх можна розділити на три групи:

- 1) потерпілі з неправомірним видом винної поведінки;
- 2) потерпілі з аморальним видом винної поведінки;
- 3) потерпілі з необачним видом винної поведінки.

Серед вивчених кримінальних проваджень потерпілі першої групи виявлені не були.

5. Аналіз судової практики та офіційної статистики Генеральної прокуратури України за 2016-2018 рр. щодо осіб, які потерпіли від злочинів свідчить про те, що жінки стають потерпілими у 34,4 % – 37,6 % випадків (у 2016 році усього осіб, які потерпіли від злочинів – 444617, з них жінок – 167099 осіб; у 2017 році – усього осіб, які потерпіли від злочинів – 374238, з них жінок – 133633 осіб; у 2018 році усього осіб, які потерпіли від злочинів – 344780, з них жінок – 118444 особи).

З усіх тяжких та особливо тяжких злочинів жінки стають потерпілими: у 2016 році – у 37,4 % (усього потерпіло від тяжких та особливо тяжких злочинів – 187620 осіб, з них жінок – 70222); у 2017 році – 36,3 % (усього потерпіло від тяжких та особливо тяжких злочинів – 165933 особи, з них жінок – 60235); у 2018 році – 35,3 % (усього потерпіло від тяжких та особливо тяжких злочинів – 136623, з них жінок – 48220).

Таким чином, динаміка тяжких та особливо тяжких злочинів, потерпілими від яких є жінки, становить – 2,1 % за період з 2016 до 2018 року.

Питома вага умисних вбивств серед тяжких та особливо тяжких злочинів, від яких потерпіли жінки, у 2016 році становить 1,4 %, у 2017 році – 0,8 %, у 2018 році – 1 %.

Питома вага звалтувань серед тяжких та особливо тяжких злочинів, від яких потерпіли жінки, у 2016 році становить 0,4 %; у 2017 році – 0,3 %, у 2018 році – 0,4 %.

Питома вага тяжких тілесних ушкоджень серед тяжких та особливо тяжких злочинів, від яких потерпіли жінки, у 2016 році становить 0,6 %; у 2017 році – 0,6 %, у 2018 році – 0,8 %.

Потерпілими від умисних вбивств жінки є: 2016 році – 27,9 %; 2017 році – 16,8 %, 2018 році – 28,1 %.

Матеріали, вивчених нами кримінальних проваджень, також свідчать про переважно жіночий склад потерпілих від злочинів у сімейно-побутовій сфері. При цьому відзначається досить стабільна група складів злочинів, скоєних стосовно жінок в сім'ї.

6. Дослідження причин та умов або детермінації злочинності є невід'ємною складовою діяльності, пов'язаною із запобіганням злочинів. При характеристиці криміногенних детермінант насильницьких дій, що вчиняються щодо жінок, варто використати соціально-психологічну концепцію, згідно з якою, безпосередніми причинами злочинності є деформація свідомості: суспільної, групової та індивідуальної. Ці негативні зрушення у свідомості, зі свого боку, породжуються соціальними суперечностями, які визначаються як умови, що формують причину («причини причин»). Іншу групу умов складають фактори, що сприяють реалізації

вже сформованих деформацій у свідомості. Таким чином, соціальні суперечності викликають злочинну поведінку не безпосередньо, а спочатку деформуючи суспільну та індивідуальну свідомість.

У причинний комплекс злочинів, що вчиняються щодо жінок, слід включити деформації побутової, моральної і правової суспільної свідомості, які не є специфічними і зумовлюють причини злочинності в цілому. Причинами індивідуальної злочинної поведінки є антисуспільна спрямованість особистості індивіда і криміногенна мотивація його поведінки.

Специфічна ж характеристика буде властива комплексу факторів, що мають об'єктивний характер і формують такі причини, а також сприяють їх реалізації у вигляді насильницької поведінки щодо жінки. Умовами такої злочинності виступають ті ж самі групи суперечностей, що і злочинності в цілому: суперечності в економічній сфері, в моральній сфері, у правовій сфері і в інших сферах суспільного життя. Однак ряд кримінальних явищ і процесів тут має специфіку і їх своєрідність пов'язана зі стереотипами поведінки чоловіків і жінок в сім'ї, з уявленнями про допустимість насильства, можливості вирішувати конфлікти із застосуванням фізичної сили. У зв'язку з цим першочергове значення мають чинники, які породжують основну причину даних злочинів, деформовані орієнтації в свідомості.

7. Попереджувальна діяльність є одним з основних напрямків як боротьби зі злочинністю в цілому, так і з насильством, зокрема. У цій діяльності виділяють два рівні або два напрямки – загальносоціальний і спеціально-кримінологічний.

Цілі профілактичної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю включають в себе: а) прагнення мінімізувати вплив негативних соціальних факторів, пов'язаних з причинами злочинності; б) вплив на причини правопорушень, а також на умови і обставини, що сприяють правопорушенням; в) вплив на негативні фактори у сфері безпосереднього соціального оточення особистості (мікросередовище), які в кінцевому підсумку формують індивідуальні налаштування і мотиви злочинів; г) вплив на особистість, здатну з огляду на свої індивідуальні якості вчинити злочин або продовжувати злочинну діяльність.

Кримінологічні дослідження і практика запобігання злочинів давно довели, що сфера індивідуальної профілактики повинна бути розширена, а в коло її суб'єктів поряд з потенційними злочинцями повинні бути поміщені потенційні і реальні жертви злочинів.

У сферу заходів безпосередньо спрямованих на вирішення профілактичних завдань зараховуються не тільки особи, які вчиняють правопорушення, але і сама обстановка, в якій формується особистість і її індивідуальні налаштування.

Важливо виробити і впровадити спеціальні програми для працівників правоохоронних органів, що включають в себе способи виявлення насильства в сім'ї, розпізнання різних його форм, навички з надання допомоги жертвам домашнього насильства. Такі програми повинні складатися з наступних блоків: поняття та види сімейного насильства; психологічні особливості жертви сімейного насильства; небезпечні наслідки сімейного насильства для сім'ї та суспільства в цілому; досвід зарубіжних країн в боротьбі з сімейним насильством; партнерство з громадськими організаціями у вирішенні проблеми насильства.

Співпраця дільничних офіцерів поліції та кризових центрів є необхідною для того, щоб жінка, яка звернулася після подачі заяви в поліцію, отримувала там координати Кризового центру та проходила всю процедуру попереднього розслідування до кінця, а не забиравла свою заяву, що є типовим для даної групи потерпілих. Допомога і підтримка, яку вона отримує в Центрі, допоможе жінці подолати всі труднощі, пов'язані з розслідуванням кримінальних проваджень і розглядом їх в суді. У зв'язку з цим мало б велике практичне значення введення ставки фахівця по роботі з жертвами сімейного насильства в підрозділі Національної поліції і в суди.

На сьогодні в Україні основним правовим механізмом, що дозволяє реально протистояти проблемі сімейного насильства, є Кримінальний кодекс України. Від того, наскільки ефективно використовується існуюче кримінальне законодавство, залежить успіх усієї попереджувальної діяльності у сфері сімейного насильства.

8. Віктимологічна профілактика – це діяльність, спрямована на усунення як самої можливості виникнення віктимогенних факторів (соціальних суперечностей, конфліктних ситуацій), так і нейтралізацію і ліквідацію конкретних умов, що сприяють віктимізації особистості. В структурі спеціально-кримінологічних заходів запобігання сімейного насильства дана профілактика займає особливе місце, тому що її основна мета – захист потенційної жертви.

Головним засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Тому, передусім, велику увагу слід приділяти віктимологічній пропаганді, яка може бути виражена в засобах масової інформації, пресі, радіо, на телебаченні. Практика свідчить, що окремі злочини стали можливими у зв'язку з правовою неосвіченістю потерпілих.

Одне з основних практичних завдань віктимології полягає в тому, щоб розкрити закономірність неналежної (провокуючої) поведінки потерпілого і, власне, криміногенну роль цієї поведінки в розвитку злочинної ситуації, в тому числі механізми взаємин потерпілого і злочинця, специфічні особистісні властивості потерпілого, що зумовили розвиток і кримінальну розв'язку цих взаємин і інші компоненти ситуації злочину, і на цій основі виробити науково обґрунтовані практичні рекомендації з найбільш ефективного захисту потенційних потерпілих від злочинних посягань.

Можливості і перспективність індивідуальної віктимологічної профілактики засновані на визнанні потерпілих від злочинів (реальних і потенційних) носіями певної сукупності особистісних і поведінкових характеристик, сукупність яких зумовлює їх більш високу, хоча, зрозуміло, і ймовірну віктимність.

Ефективна організація загальної віктимологічної профілактики визначається її специфічними особливостями і повинна, на нашу думку, будуватися на таких концептуальних заходах і напрямках:

1. Передусім, необхідно змінити традиційний і багаторічний підхід до профілактики, орієнтований винятково на потенційних правопорушників, що залишає за її межами попереджувальний вплив на потенційних жертв.

2. З урахуванням викладеного, найважливішим завданням сьогодні є психологічна перебудова правосвідомості працівників правоохоронних органів, де важлива роль належить організації спеціалізованої підготовки працівників з усього

спектра взаємин між поліцією і потерпілими.

3. Створення інформаційної бази віктимологічної профілактики, яка зараз практично відсутня. Йдеться, насамперед, про створення досить повної системи обліку і статистики жертв злочинів у державній звітності всіх правоохоронних органів.

4. Розробка цільових комплексних програм.

5. Організація громадських центрів правової та психологічної допомоги жертвам насильницьких злочинів, а також створення мережі телефонів довіри («гарячих ліній»), за якими жертви насильства отримують психологічну допомогу, консультації з правових питань, емоційну підтримку.

6. Ефективне використання засобів масової інформації, вдосконалення форм і методів правової пропаганди.

7. Розширення функцій підрозділів служби профілактики або створення спеціальних підрозділів, на які буде покладено віктимологічну профілактику потенційних жертв насильницьких злочинів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ліщук Н. О. Жінка як жертва насильства: актуальні питання. *Європейські перспективи*. № 3. 2018. С. 195-198.

2. Ліщук Н. О. Законодавче визначення поняття насильства та його ознак. *Право.ua*. № 2. 2019. С. 187-190.

3. Ліщук Н. О. Наукові підходи до визначення поняття «насильство». *Порівняльно-аналітичне право*. № 5. 2019. С. 344-346.

4. Ліщук Н. О. Загальносоціальна профілактика насильницьких дій щодо жінок. *Підприємництво, господарство і право*. № 2. 2020. С. 310-315.

5. Ліщук Н. О. Стан, структура та динаміка насильницьких дій щодо жінок в Україні. *Верховенство права*. № 1. 2020. С. 132-137.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Ліщук Н. О. Деякі питання дослідження жінки як жертви насильницьких дій. Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії: міжнародна науково-практична конференція (20-21 грудня, м. Львів). 2019. С. 91-94.

2. Ліщук Н. О. До визначення поняття «насильство» в науковій літературі. Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики: міжнародна науково-практична конференція (13-14 грудня, м. Одеса). 2019. С. 92-98.

3. Ліщук Н. О. Кримінологічна характеристика насильницьких дій щодо жінок в Україні. Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на

нормотворчу діяльність та юридичну практику: міжнародна науково-практична конференція (31 січня-1 лютого, м. Харків), 2020. С. 97-101.

4. Лішук Н. О. Окремі проблеми загальносоціальної профілактики насильницьких дій щодо жінок. Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи: міжнародна науково-практична конференція (31 січня - 1 лютого, м. Дніпро). 2020. С. 95-99.

АНОТАЦІЯ

Лішук Н. О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2020.

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і обґрунтовано практичні рекомендації, а також запропоновано нове вирішення питань, що стосуються насильницьких дій щодо жінок, основних причин та умов учинення таких дій, аналізу їх стану та динаміки і віктимологічних особливостей, розробки основних напрямів і шляхів удосконалення діяльності, спрямованої на запобігання протиправних дій у цій сфері.

Досліджено зарубіжний досвід запобігання насильницьким діям щодо жінок. Надано криминологічну характеристику насильницьких дій щодо жінок в Україні, а також особи-злочинця та жінки-жертви. Визначено причини та умови вчинення насильницьких дій щодо жінок. Проаналізовано загальносоціальні та спеціально-криминологічні заходи профілактики насильницьких дій щодо жінок.

Ключові слова: насильство, насильницькі дії, домашнє насильство, жертва, кривдник, запобігання, віктимність.

АННОТАЦИЯ

Лишук Н. А. Насильственные действия, совершаемые в отношении женщин: причины и предотвращения. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2020.

В диссертации проведено теоретическое обобщение и обоснованы практические рекомендации, а также предложено новое решение вопросов, касающихся насильственных действий в отношении женщин, основных причин и условий совершения таких деяний, анализа их состояния и динамики и виктимологических особенностей, а также разработки основных направлений и путей совершенствования деятельности, направленной на предотвращение противоправных деяний в этой сфере.

Исследован зарубежный опыт предотвращения насильственных действий в отношении женщин. Предоставлено криминологическая характеристика

насильственных действий в отношении женщин в Украине, а также лица-преступника и женщины-жертвы. Определены причины и условия совершения насильственных действий в отношении женщин. Проанализированы общесоциальные и специально-криминологические меры профилактики насильственных действий в отношении женщин.

Ключевые слова: насилие, насильственные действия, домашнее насилие, жертва, обидчик, предотвращения, виктимность.

SUMMARY

Lishchuk N. O. Violence against women: causes and prevention. – *Manuscript copyright.*

Thesis for the PhD in Law in the specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2020.

The thesis presents theoretical generalizations and substantiates practical guidelines as well as introduces a new solution to the issues associated with violence against women; primary reasons and conditions of such wrongful acts being committed; analysis of their state, dynamics and victimologic peculiarities; principal directions and ways to improve the activity directed at the prevention of wrongful acts in this area.

The author has suggested the definition of the female victim of violence – the person who has suffered from physical, moral, property or psychological harm inflicted against her will as a result of a crime and being on the grounds of her special social and role status in the society.

The following classification of victimity situations depending on the victims' behaviours (from neutral to unlawful), has been suggested: 1) situations of incentive nature when the behavior of the victims involves attack, offence, insult; 2) situations characterized by positive behavior of victims, though the criminal's violent acts are directed at the victim. An example of such situation is a mother protecting her child; 3) situations in which the female victim's behavior creates an objective possibility to commit a crime, though the behavior is not interpreted as an incentive. This is basically inactivity of victims who permit to continue the acts of crime (tortures, insults); 4) hopeless situations in which female victim's actions are aimed at self-inflicted damage. An example of such situation is the victim's attempt to commit suicide because of her inability to endure harassment; 5) situations when the victim's behavior is neutral and does not influence the criminal's choice of behavior, which is when there are no reasons on the part of the victim.

In case of reconviction of a person for crimes associated with domestic violence when conditional release is not possible, the necessity to order the liable person held without bail has been substantiated, because such behavior of the guilty person bears evidence of his or her unwillingness to change for the better. Besides, this will help to ensure proper further defense of the rights for the victim of violence.

It has been suggested that the social and role status of female victim should be taken into consideration in the classification of female victims of crime, including social

possibilities of education, professional activity, access to power, sexuality, role in the family, and reproductive behaviour.

Acts of violence against women are defined as intended wrongful acts when the victim of crime has suffered from physical, moral, property or psychological harm inflicted against her will, determined by social and role status of the person affected as well as their normal response.

The following classification of individuals who commit the acts of violence against women depending upon antisocial focus and nature of the individual's value orientation has been introduced: a type with positive social orientation; a type with unsteady orientation; a type with strong antisocial orientation.

It has been proven that characterizing criminogenic determinants of violent acts against women, a social and psychological conception should be used. According to the abovementioned conception, deformation of social, group and individual consciousness is the immediate cause of criminal activity.

Key words: violence, acts of violence, domestic violence, victim, offender, prevention, victimity.